

Nieuwe cijfers over roken, drinken, drugsgebruik en gokken onder Haagse scholieren

G.A.M. Ariëns, B.E.P. Snijders, M.P.H. Berns, P.A. van der Leeuw-van Someren, M.A.T.W. Zwartendijk-Schats

In het najaar van 2007 hebben de productgroep Jeugdgezondheidszorg en de afdeling Epidemiologie van de GGD Den Haag gezamenlijk een vragenlijstonderzoek uitgevoerd naar het gebruik van genotmiddelen onder Haagse scholieren uit groep 7 en 8 van het basisonderwijs en alle leerjaren van het voortgezet onderwijs. Het is de vierde keer dat dit onderzoek in Den Haag is gehouden. Het maakt deel uit van het zevende landelijke Peilstationsonderzoek, dat sinds 1984 iedere vier jaar wordt uitgevoerd door het Trimbos-instituut in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Over de resultaten van de Haagse onderzoeken uit 1996, 1999 en 2003 is eerder gerapporteerd in het Epidemiologisch Bulletin (1-4). Hieronder de bevindingen uit 2007.

Opzet van het onderzoek

Inbedding in landelijk onderzoek

Het Haagse onderzoek is een uitbreiding van het zevende landelijke Peilstationsonderzoek naar genotmiddelengebruik onder scholieren. De resultaten van dit landelijke onderzoek zijn elders beschreven (5). Bij het landelijke Peilstationsonderzoek wordt een beperkt aantal Haagse scholieren betrokken om uitspraken te kunnen doen over genotmiddelengebruik van Haagse scholieren. Om dit wel mogelijk te maken biedt het landelijke Peilstationsonderzoek aan GGD-en de mogelijkheid om het aantal deelnemende scholieren in hun werkgebied te verhogen. De GGD Den Haag maakt sinds 1996 gebruik van deze mogelijkheid voor het voortgezet onderwijs en sinds 2003 ook voor het basisonderwijs.

Onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie bestaat uit Haagse leerlingen van groep 7 en 8 van het basisonderwijs en leerlingen van alle leerjaren van het VMBO, HAVO en VWO. De GGD Den Haag heeft zelf de scholen geworven. Hierbij werd gestreefd naar een representatieve verdeling van leerjaren, schooltypen en spreiding van de scholen over de stad. In totaal hebben 551 leerlingen uit groep 7 en 8 van het basisonderwijs (BO) deelgenomen, afkomstig van 28 groepen van 14 basisscholen. Uit het voortgezet onderwijs (VO) namen 1.263 leerlingen deel aan het onderzoek, afkomstig uit 50 klassen van alle leerjaren van het VMBO, HAVO en VWO. Het schooltype VMBO is

onderverdeeld in VMBO-(kader)beroepsgericht (VMBO-b) en VMBO-theoretisch/gemengd/MAVO (VMBO-t). Van 22 leerlingen uit het VO was een groot deel van de gegevens niet beschikbaar, zij worden daarom verder buiten beschouwing gelaten.

Representativiteit

De samenstelling van de steekproef is vergeleken met de totale groep Haagse leerlingen (leerlingenadministratie, peildatum 1 maart 2007). Vergelijking van de basisschoolleerlingen in de steekproef met alle Haagse basisschoolleerlingen uit groep 7 en 8 laat zien dat in de steekproef jongens uit groep 8 en meisjes uit groep 7 zijn oververtegenwoordigd. Daarom is de steekproef van basisscholieren 'gewogen' (herberekend) naar groep en geslacht, om zo toch een representatief beeld te kunnen geven van de feitelijke situatie in Den Haag. Vergelijking van de VO leerlingen in de steekproef met alle Haagse VO leerlingen laat zien dat de steekproef niet helemaal de feitelijke verdeling weergaf van de VO schooljeugd in Den Haag als rekening wordt gehouden met leerjaar, schooltype en geslacht. Daarom is de steekproef van VO scholieren voor deze variabelen gewogen.

De vragenlijst

In het najaar van 2007 hebben alle leerlingen klassikaal een schriftelijke vragenlijst ingevuld, onder begeleiding van een jeugdverpleegkundige of jeugdarts van de GGD. Naast een aantal demografische variabelen (leeftijd, geslacht, geloof, etnische

Over de auteurs:

Geertje Ariëns, hoofd afdeling Epidemiologie; Mary Berns, epidemioloog; Janine van der Leeuw-van Someren, beleids- en kwaliteitsmedewerker Jeugdgezondheidszorg; allen werkzaam bij de GGD, Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn, Den Haag; Marianne Zwartendijk-Schats, tot 1 september 2008 productgroepmanager Jeugdgezondheidszorg GGD, Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn, Den Haag; Bianca Snijders, onderzoeker Pallas Health Research and Consultancy, Rotterdam.

herkomst) is er uitgebreid gevraagd naar het rookgedrag, alcoholgebruik en cannabisgebruik; ook over ander drugsgebruik en het gedrag van leerlingen is een aantal vragen gesteld. Voor roken, alcoholgebruik en cannabisgebruik is steeds gevraagd naar het gebruik in het hele leven ('ooit gebruik') en het gebruik in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek ('recent gebruik'). Beide geven inzicht in de mate en frequentie van gebruik. Bij gokken en ander drugsgebruik is alleen gevraagd naar ooit gebruik.

De prevalenties van roken, gokken en het gebruik van alcohol en cannabis en andere drugs (ooit gebruik en indien gevraagd recent gebruik) worden in dit artikel gepresenteerd. Prevalentiecijfers drukken het percentage leerlingen uit dat gebruikt. Dit percentage is een schatting van het werkelijke percentage in de totale groep Haagse leerlingen waaruit de steekproef afkomstig is. De Haagse resultaten worden, waar dat mogelijk is, vergeleken met de Haagse resultaten uit 1996, 1999 en/of 2003. Tevens worden Haagse resultaten vergeleken met de resultaten van het landelijke Peilstationsonderzoek (5). De resultaten voor het basisonderwijs (BO) en het voortgezet onderwijs (VO) worden apart gepresenteerd. Omdat de groep leerlingen van 18-19 jaar erg klein is (N=49), worden de resultaten voor deze groep niet in de figuren gepresenteerd, maar wel in de tekst gemeld. Daar waar over verschillen gesproken wordt betreft het statistisch significante verschillen ($p < 0,05$).

Resultaten

Kenmerken van de onderzoekspopulatie

Ongeveer evenveel jongens als meisjes hebben de vragenlijst ingevuld. De leeftijd van de BO leerlingen varieerde tussen de 9 en 13 jaar. De BO jongens

Tabel 1.

Aantal (en percentage) deelnemende leerlingen uit het voortgezet onderwijs, naar leeftijd. Den Haag, 2007.

	Voortgezet onderwijs Den Haag	
	N	%
12-13 jaar	480	39 ^a
14-15 jaar	479	39
16-17 jaar	233	19
18 en ouder	49	4 ^b
Totaal	1.241	101^c

^a Inclusief vijf leerlingen van 11 jaar

^b Inclusief één leerling van 20 jaar

^c Totaal >100% door afronding

waren gemiddeld iets ouder dan de meisjes (11,5 jaar versus 11,3 jaar). In het landelijke onderzoek waren de BO leerlingen gemiddeld jonger (10,7 jaar voor jongens en meisjes).

VO leerlingen variëren in leeftijd van 11 tot 20 jaar. De gemiddelde leeftijd van de VO leerlingen is 14,7 jaar. Landelijk was de gemiddelde leeftijd van VO leerlingen 14,3 jaar (jongens 14,4 en meisjes 14,2 jaar). In tabel 1 staat voor het voortgezet onderwijs de leeftijdsverdeling van de leerlingen, per tweajaarsklasse.

De etnische herkomst is bepaald op basis van het geboorteland van de leerling en van zijn ouders. Daarbij wordt een leerling tot een andere etnische groep dan de Nederlandse gerekend indien de leerling zelf of een van de ouders niet in Nederland is geboren. Ruim 60% van de Haagse BO leerlingen en 38% van de VO leerlingen in Den Haag is van niet-Nederlandse herkomst; in 2003 was ook de meerderheid van de VO leerlingen van niet-Nederlandse herkomst. Tabel 2 toont de verdeling naar etnische herkomst van de deelnemende leerlingen uit het BO en VO. Tevens wordt de verdeling naar herkomst voor het landelijke onderzoek gepresenteerd. Landelijk is de groep Nederlandse BO en VO scholieren verreweg het grootste.

Ruim 40% van de BO leerlingen en ruim 60% van de VO leerlingen geven aan niet-gelovig te worden opgevoed. Ruim een derde (37%) van de BO leerlingen wordt islamitisch opgevoed, bij 14% van de VO leerlingen is dit het geval. Ten opzichte van 2003 is het percentage BO leerlingen met een islamitische opvoeding iets toegenomen (37% t.o.v. 32%) en het percentage VO leerlingen met een islamitische opvoeding gedaald (14% t.o.v. 23%). Landelijk ligt het percentage niet-gelovige leerlingen hoger (BO 52% en VO 62%), en het percentage leerlingen met een islamitische opvoeding veel lager (BO 8% en VO 6%).

Roken

Hoeveel leerlingen hebben ooit gerookt?

Van de 551 BO leerlingen in Den Haag hebben 50 leerlingen ooit gerookt (9%), meer jongens (11%) dan meisjes (7%). Dit is lager dan in 2003, toen had 13% van de BO leerlingen ooit gerookt. Landelijk gaf 7% van de BO leerlingen aan ooit gerookt te hebben. Van alle VO leerlingen in Den Haag heeft 38% ooit gerookt, evenveel jongens als meisjes. Dit percentage rokers is vergelijkbaar met landelijke gegevens (39%). In 2003 gaf 47% van de Haagse VO scholieren aan

Tabel 2.

Etnische herkomst van de deelnemende leerlingen uit het basisonderwijs (BO) en voortgezet onderwijs (VO). Den Haag en landelijk, 2007.

	Basisonderwijs (BO)		Voortgezet onderwijs (VO)	
	Den Haag	Landelijk	Den Haag	Landelijk
	%	%	%	%
Nederlands	37	79	62	82
Surinaams	12	3	12	2
Antilliaans/Arubaans	4	1	3	1
Marokkaans	12	2	3	2
Turks	17	3	6	3
Overig westers	6	6	9	6
Overig niet-westers	12	6	6	4
Totaal	100	100	100	100

ooit te hebben gerookt, het huidige percentage is aanzienlijk lager.

Hoeveel leerlingen hebben in de afgelopen maand (recent) gerookt?

Vijf leerlingen uit het basisonderwijs gaven aan recent gerookt te hebben, dit is minder dan 1% (2% in 2003). Landelijk ligt dit percentage ook onder de 1%. Een op de zes leerlingen uit het voortgezet onderwijs geeft aan in de afgelopen maand te hebben gerookt (n=219, 18%), in 2003 was dit 19%. Landelijk geeft 19% van de VO leerlingen aan recent te hebben gerookt.

Figuur 1 presenteert de gegevens over recent rookgedrag naar leeftijd en geslacht voor VO leerlingen. Bij jongens en meisjes neemt het aantal leerlingen dat

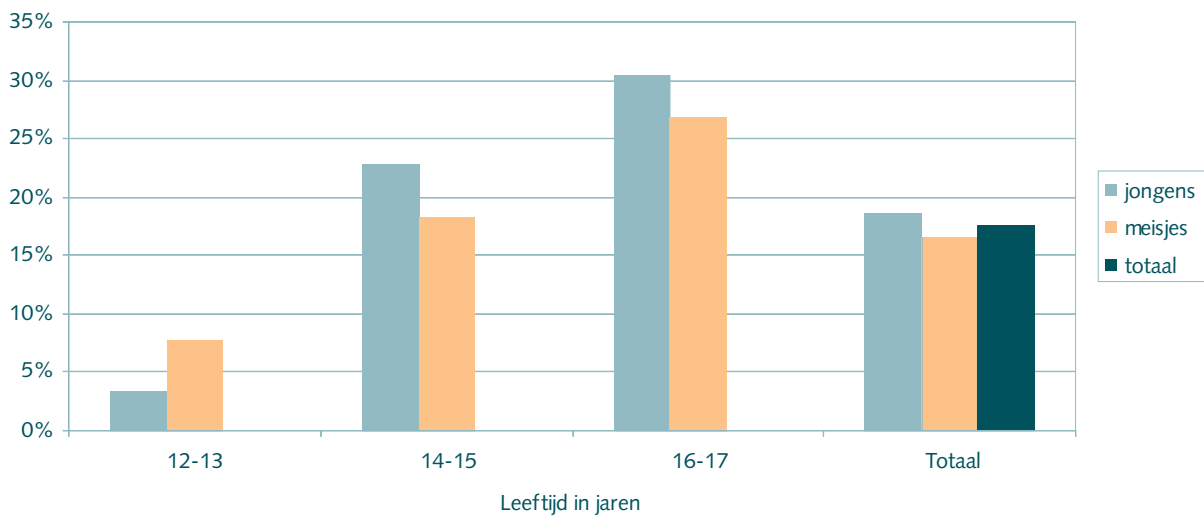
recent heeft gerookt toe met de leeftijd. In 2003 zagen we nog een stabilisatie van het aantal meisjes dat recent had gerookt, na de leeftijd van 14-15 jaar. Onder 12-13 jarigen roken meer meisjes, terwijl voor de overige leeftijdscategorieën geldt dat er verhoudingsgewijs meer jongens roken dan meisjes. Iets minder dan de helft (43%) van de Haagse jongens van 18-19 jaar en een kwart van de meisjes in deze leeftijdscategorie geeft aan in de afgelopen maand te hebben gerookt.

Er is in Den Haag nauwelijks verschil in recent rookgedrag tussen de verschillende schooltypen (17%, 16% en 15% voor respectievelijk VMBO-(kader)beroepsgericht, HAVO en VWO). Een uitzondering vormen de leerlingen van VMBO-theoretisch/gemengd/MAVO, zij herbergen met meer dan een kwart van de

Figuur 1.

Prevalentie van recent roken in het VO naar leeftijd en geslacht (in %). Den Haag, 2007.

leerlingen (28%) de grootste groep recente rokers. Van de VO leerlingen die recent hebben gerookt, heeft 11% gemiddeld minder dan één sigaret per dag gerookt, 36% rookt tussen de één en tien sigaretten per dag en bijna een derde (30%) van de leerlingen rookt meer dan tien sigaretten per dag.

Hoeveel leerlingen roken dagelijks?

Eén op de acht (12%) Haagse VO leerlingen rookt dagelijks, ongeveer evenveel jongens als meisjes (13% versus 11%). Onder de 12-13-jarigen rookt 3% dagelijks, bij de 14-15-jarigen 14% en bij 16-17

jarigen 20%. Landelijk rookt zeven procent van alle VO scholieren dagelijks: meisjes (7%) ongeveer even vaak als jongens (8%). De Haagse cijfers van 2003 waren vergelijkbaar.

Alcohol

Hoeveel leerlingen hebben ooit alcohol gedronken?

Van alle BO leerlingen in Den Haag heeft 44% ooit alcohol gedronken. In 2003 was dit 51%. Landelijk geeft ruim een derde (36%) van de BO leerlingen aan ooit alcohol te hebben gedronken. Meer Haagse leerlingen uit groep 8 dan uit groep 7 hebben ooit

Figuur 2.

Prevalentie van recent alcoholgebruik in het VO naar leeftijd en geslacht (in %). Den Haag, 2007.

alcohol gedronken (49% versus 39%), en ook iets meer jongens dan meisjes (47% versus 42%). In Den Haag heeft ruim driekwart van de VO leerlingen ooit alcohol gedronken (77%), bijna evenveel als in 2003 (75%). Er zijn geen verschillen tussen jongens en meisjes. Het landelijke beeld is ongeveer vergelijkbaar: 79% heeft ooit alcohol gedronken, ongeveer evenveel meisjes (77%) als jongens (81%).

Hoeveel leerlingen hebben in de afgelopen maand (recent) alcohol gedronken?

Acht procent van de Haagse BO leerlingen heeft recent alcohol gedronken, minder dan in 2003 (15%), maar vergelijkbaar met landelijk (9%). Er zijn in Den Haag geen grote verschillen tussen leerlingen uit groep 7 en groep 8, maar wel verschillen tussen jongens en meisjes (10% versus 6%).

Vijfenvertig procent van de VO leerlingen in Den Haag heeft recent alcohol gedronken, wat vergelijkbaar is met het percentage in 2003 (48%). Landelijk heeft de helft (51%) van de VO leerlingen in de maand voorafgaand aan het onderzoek alcohol gedronken. Het recente alcoholgebruik stijgt met de leeftijd (figuur 2). In 2003 steeg het recente alcoholgebruik sterk tot de leeftijd van 14-15 jaar maar daarna nauwelijks nog. Evenals in 2003 heeft bij de 18-19-jarigen twee van de drie VO leerlingen recent alcohol gedronken. De verschillen tussen jongens en meisjes zijn niet groot.

Het VWO telt de meeste leerlingen (51%) die recent alcohol hebben gedronken, gevolgd door het VMBO-t en VMBO-b (50% respectievelijk 48%). Op de HAVO zitten iets minder leerlingen (47%) die

recent hebben gedronken.

Onder de recente drinkers heeft ruim één derde de afgelopen maand één of twee keer alcohol gedronken (38%), ruim vier op de tien leerlingen drie tot tien keer (43%) en één op de elf (9%) heeft meer dan tien keer alcohol gedronken. Van de overige negen procent is dit onbekend.

Hoeveel leerlingen zijn wel eens dronken of aangeschoten geweest?

Twee procent van de Haagse BO leerlingen (12 leerlingen) geeft aan wel eens dronken of aangeschoten te zijn geweest, landelijk 3%. In 2003 lag dit percentage beduidend hoger voor Den Haag, namelijk 8% van de BO leerlingen.

Van alle VO leerlingen geven er vier op de tien (42%) aan ooit dronken of aangeschoten te zijn geweest, gelijk aan 2003. Landelijk is het beeld vergelijkbaar (43%). Twaalf procent van alle VO leerlingen zegt in het hele leven meer dan tien keer dronken of aangeschoten te zijn geweest. In de afgelopen maand is één op de vijf VO leerlingen (21%) dronken of aangeschoten geweest. Er bestaan geen grote verschillen tussen jongens en meisjes.

Wat is de drankvoorkeur van leerlingen?

Onder Haagse BO leerlingen zijn Breezers en andere pre-mix drankjes nog steeds erg populair. Ook bier en wijn, rosé of champagne zijn populair onder Haagse BO leerlingen. VO leerlingen drinken ook graag Breezers en andere pre-mix drankjes. Vier op de tien VO drinkers drinkt deze drankjes wekelijks. Onder jongens uit het VO is bier de populairste drank, VO

meisjes geven de voorkeur aan Breezers en andere pre-mix drankjes.

Waar drinken leerlingen alcohol?

Bijna een vijfde (18%) van de Haagse BO leerlingen geeft aan thuis alcohol te mogen drinken, 10% geeft aan dit ook daadwerkelijk te doen. BO leerlingen die recent alcohol dronken, deden dit meestal thuis (59%) of bij familie of vrienden (27%).

Bijna een kwart van de VO leerlingen (23%) mag thuis zeker één glas alcohol drinken als de vader of moeder thuis is. Eén op de tien (10%) mag thuis meerdere glazen alcohol drinken. VO leerlingen die afgelopen maand hebben gedronken drinken alcohol meestal in een discotheek of club (36%), bij familie of vrienden (35%), in een café of bar (34%) en/of thuis (32%).

'Indrinken' voor het uitgaan

Een derde (34%) van alle VO leerlingen die drinken heeft de afgelopen vier weken wel eens ingedronken voor het uitgaan, ongeveer vergelijkbaar met het landelijke onderzoek (36%). Jongens deden dit even vaak als meisjes. Er is een duidelijke trend met de leeftijd, van de 12-13-jarigen zegt 18% dat ze indrinken, van de 14-15 jarigen 34% en van de 16-17 jarigen 42%. De populairste locaties voor het indrinken zijn bij vrienden thuis (26%) of thuis (20%). In de meerderheid van de gevallen was de frequentie van het indrinken één of twee keer in de afgelopen vier weken.

Cannabis

Hoeveel leerlingen hebben ooit cannabis gebruikt?

Vier leerlingen (<1%) van het Haagse basisonderwijs

geven aan ooit cannabis te hebben gebruikt, alle vier eenmalig. In 2003 waren het er zes. Landelijk komt dit ook nauwelijks voor.

Eén op de vijf Haagse VO leerlingen (19%) heeft ooit cannabis gebruikt, ongeveer vergelijkbaar met het landelijke onderzoek waar 17% van de leerlingen aangeeft ooit cannabis te hebben gebruikt. In 2003 was dit percentage in Den Haag 22%. Meer jongens (22%) dan meisjes (16%) hebben ooit cannabis gebruikt.

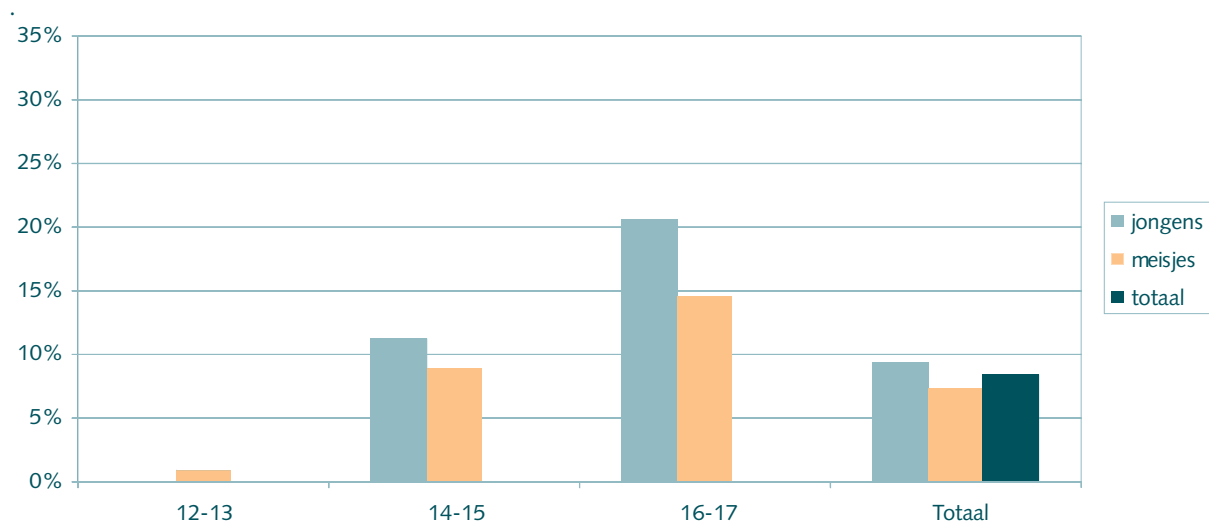
Hoeveel VO leerlingen hebben in de afgelopen maand (recent) cannabis gebruikt?

Recent cannabisgebruik wordt gemeld door 9% van de Haagse VO leerlingen, dit is vergelijkbaar met landelijke cijfers (8%) en met de Haagse cijfers uit 2003 (10%). Figuur 3 laat zien dat het recente gebruik bij jongens (9%) en meisjes (7%) niet erg verschilt, landelijk is dit verschil iets groter (10% bij jongens versus 6% bij meisjes). Er is wel een duidelijk verschil in cannabisgebruik tussen jongens en meisjes in de leeftijdscategorie 16-17 jaar. Zowel bij de jongens als de meisjes neemt het cannabisgebruik toe met de leeftijd. In 2003 was er bij jongens ook een toename in gebruik met de leeftijd, maar bij meisjes eerst een toename en vervolgens een afname in gebruik op 16-17-jarige leeftijd. Bij de 18-19 jarigen heeft één op de zeven jongens en één op de acht meisjes recent cannabis gebruikt. In 2003 was dit nog één op de vijf jongens en één op de zes meisjes. Evenals in 2003 zijn er geen verschillen in recent cannabisgebruik tussen de schooltypen.

De helft van de VO leerlingen die in de afgelopen maand cannabis heeft gebruikt, heeft dit één (35%) of twee (15%) keer gedaan. Eén op de zes recente

Figuur 3.

Prevalentie van recent cannabisgebruik in het VO naar leeftijd en geslacht (in %). Den Haag, 2007.

Tabel 3.

Ooit en recent gebruik van harddrugs en paddo's door VO leerlingen naar geslacht. Den Haag, 2007.

	Ooit gebruik			Recent gebruik		
	Jongens %	Meisjes %	Totaal %	Jongens %	Meisjes %	Totaal %
Amfetamine	2,6	1,8	2,2	1,8	0,3	1,0
Cocaïne	2,6	1,9	2,2	1,6	1,3	1,4
Heroïne	1,1	0,6	0,9	0,3	0,3	1,3
XTC	3,5	1,9	2,7	1,1	0,6	0,9
Paddo's	4,2	2,3	3,2	1,9	0,5	1,2

gebruikers (16%) heeft meer dan tien keer cannabis gebruikt.

Bijna de helft van de recente gebruikers (47%) rookt minder dan één joint per keer (waarschijnlijk rookt men met anderen samen). Eén op de vier rookt één of twee joints per keer en één op de tien leerlingen rookt drie of meer joints per keer.

Harddrugs en hallucinogene paddenstoelen

In tabel 3 staan de prevalentiecijfers over ooit en recent gebruik van harddrugs en hallucinogene paddenstoelen (paddo's) door VO leerlingen in Den Haag.

Minder dan een op de twintig VO leerlingen geeft aan ooit harddrugs of paddo's te hebben gebruikt. In de afgelopen maand gebruikte minder dan een op de vijftig VO leerlingen harddrugs of paddo's. Er zijn kleine verschillen in het gebruik van de diverse drugs tussen de Haagse cijfers uit 2003 en 2007, er lijkt een lichte daling op te treden. In 2003 was XTC het populairste middel (ooit gebruik 3,6%) terwijl dat nu paddo's zijn. In 2003 werden paddo's overigens ook al relatief vaak gebruikt (ooit gebruik 3,1%). Meer jongens dan meisjes gebruiken harddrugs of paddo's. Landelijk is XTC het populairste middel (ooit gebruik 2,4%).

Gokken

Een kwart (26%) van de Haagse BO leerlingen heeft ooit geld in een gokkast of fruitautomaat gegooid, overeenkomend met het percentage in 2003 (27%). Zes procent van hen deed dit eenmalig, terwijl ook 6% aangaf het vaker dan 10 keer te hebben gedaan. Landelijk geeft 31% van de BO leerlingen aan kennis te hebben gemaakt met een gokkast of fruitautomaat. Van alle Haagse VO leerlingen heeft 44% ooit op een gokkast of fruitautomaat gespeeld, vergelijkbaar met 2003 (43%). Meer jongens (51%) dan meisjes (37%) hebben ooit op een gokkast/fruitautomaat gespeeld. Ook landelijk heeft bijna de helft van de scholieren (44%) ooit op een gokkast gespeeld, meer jongens (51%) dan meisjes (38%).

Eén op de veertien VO leerlingen (7%) heeft recent op een gokkast of fruitautomaat gespeeld, in 2003 was dit nog één op de tien leerlingen (10%). Ook landelijk heeft 7% van de scholieren recent nog op een gokkast of fruitautomaat gespeeld.

Figuur 4 laat zien dat meer jongens dan meisjes recent hebben gespeeld op een gokkast of fruitautomaat en dat er geen duidelijke relatie is met de leeftijd. Bij de 18-19-jarigen heeft vrijwel niemand recent gegokt. Hoewel de verschillen tussen de schooltypen niet groot zijn, zijn relatief de meeste leerlingen die recent hebben gegokt afkomstig van het VMBO-b (9%), gevolgd door het VMBO-t (8%) en de HAVO (8%). Het VWO telt maar weinig leerlingen die recent hebben gegokt.

Genotmiddelengebruik naar herkomst en islamitische opvoeding

Basisonderwijs

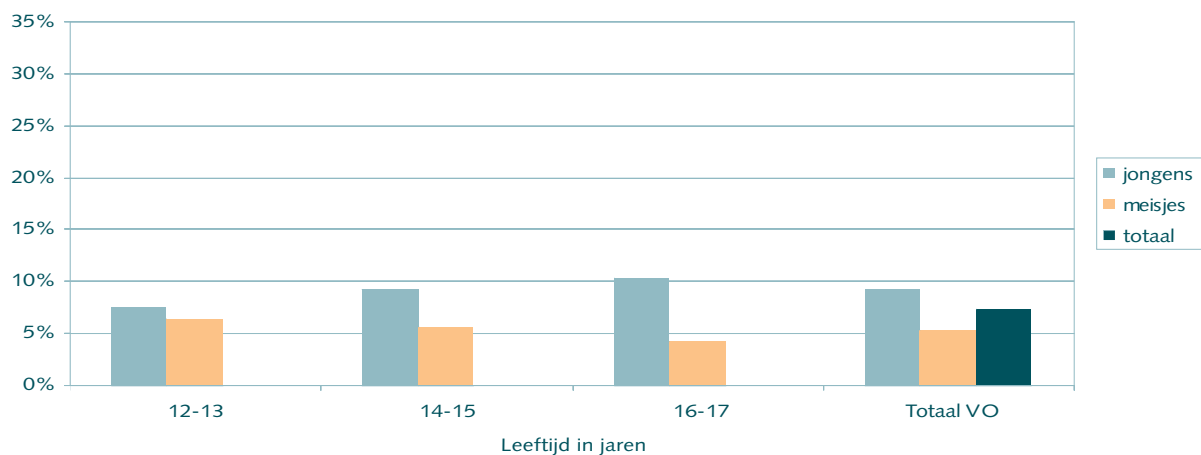
De meeste BO leerlingen van Nederlandse herkomst in Den Haag zijn niet gelovig opgevoed (84%). Van de BO leerlingen van Surinaamse herkomst wordt ruim een derde hindoeïstisch (34%) en bijna een kwart islamitisch opgevoed (22%). Vrijwel alle BO leerlingen van Turkse of Marokkaanse herkomst worden islamitisch opgevoed (respectievelijk 94% en 100%). Het rookgedrag van BO scholieren van Nederlandse en niet-Nederlandse herkomst is vergelijkbaar. In beide groepen heeft 9% ooit gerookt. Vijf leerlingen hebben recent gerookt, deze waren allen van niet-Nederlandse herkomst.

Net als in 2003 zijn er in 2007 veel meer BO leerlingen van Nederlandse herkomst dan van niet-Nederlandse herkomst die ooit alcohol hebben gedronken (61% versus 34%). Ook komt recent alcoholgebruik meer voor bij BO leerlingen van Nederlandse herkomst in vergelijking met BO leerlingen van niet-Nederlandse herkomst (12% versus 6%).

Het cannabisgebruik onder BO leerlingen is zo laag

Figuur 4.

Prevalentie van gokken in het VO naar leeftijd en geslacht (in %). Den Haag, 2007.

dat verschillen tussen leerlingen van Nederlandse en niet-Nederlandse herkomst niet aantoonbaar zijn. Voor het gokgedrag van BO leerlingen worden wel verschillen gevonden tussen leerlingen van Nederlandse en niet-Nederlandse herkomst: meer Haagse BO leerlingen van niet-Nederlandse herkomst hebben ooit gokt (56% versus 44%).

Voortgezet onderwijs

Tabel 4 geeft een overzicht van de religieuze opvoeding naar etnische herkomst voor de Haagse VO leerlingen. Vier op de vijf leerlingen van Nederlandse herkomst worden niet gelovig opgevoed, terwijl vrijwel alle leerlingen van Turkse of Marokkaanse herkomst islamitisch worden opgevoed. Uit het Haagse onderzoek blijkt dat er een verband bestaat tussen het al dan niet krijgen van een islamitische opvoeding en middelengebruik. Een

islamitische opvoeding hangt ook in hoge mate samen met een niet-Nederlandse herkomst. In figuur 5 is het middelengebruik en gokgedrag van VO scholieren weergegeven naar herkomst en een al dan niet islamitische opvoeding.

Overeenkomend met 2003 is het aandeel gebruikers van genotmiddelen het laagst onder de VO leerlingen van niet-Nederlandse herkomst die islamitisch worden opgevoed. In 2003 was voor alle genotmiddelen en het gokgedrag het aandeel gebruikers onder Nederlandse leerlingen het hoogst. Met betrekking tot roken, cannabisgebruik en het spelen op een gokkast waren de verschillen tussen Nederlandse VO leerlingen en niet-Nederlandse VO leerlingen zonder islamitische opvoeding al in 2003 niet zo groot. Nu, in 2007 blijkt dat er iets meer VO leerlingen zijn van niet-Nederlandse herkomst zonder islamitische opvoeding die roken ten opzichte van Nederlandse VO leerlingen

Tabel 4.

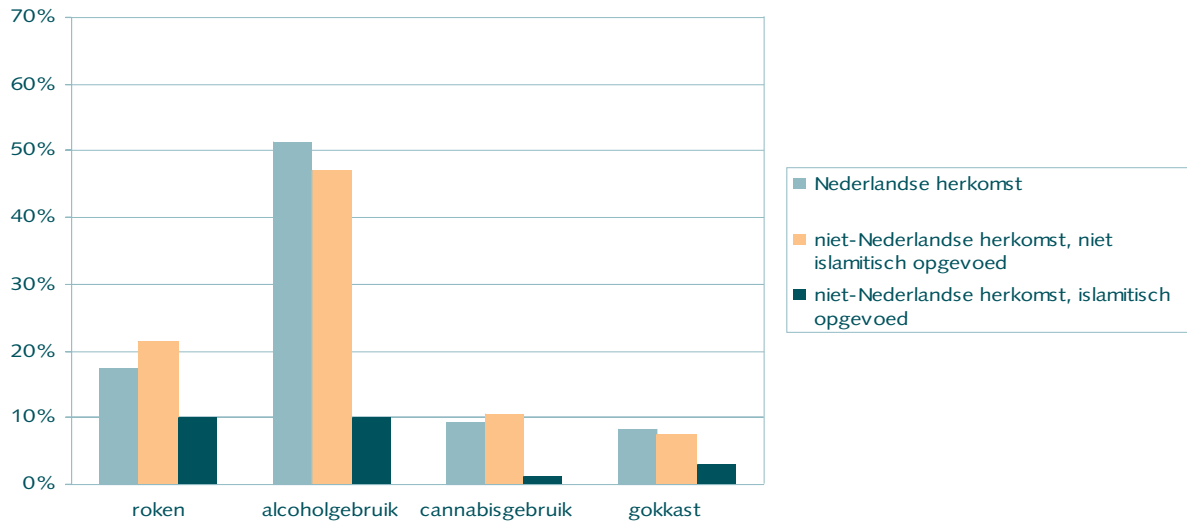
Religieuze opvoeding naar etnische herkomst voor VO scholieren. Den Haag, 2007.

	Christelijk (%)	Islam (%)	Hindoeïstisch (%)	Overig geloof (%)	Niet gelovig opgevoed (%)
Etnische herkomst^a					
Nederlands	18	<1	0	2	80
Surinaams	3	22	49	1	24
Antilliaans	42	3	3	6	45
Marokkaans	0	98	0	0	3
Turks	0	91	0	1	7
Overig Westers	38	6	0	0	56
Overig niet westers	20	37	1	8	34
Subtotaal niet-Nederlands	16	36	16	2	30
Totaal	17	14	6	2	61

^a Geen gegevens beschikbaar over 2 leerlingen.

Figuur 5.

Prevalentie van recent middelengebruik en gokgedrag in het VO naar etnische herkomst en islamitische opvoeding (in%). Den Haag, 2007.

(22% respectievelijk 18%). Hetzelfde zien we ook bij cannabisgebruik (11% respectievelijk 9%).

Met betrekking tot het alcoholgebruik zien we dat vergelijkbaar met 2003 nog steeds vooral VO leerlingen van Nederlandse herkomst alcohol drinken. Echter, ten opzichte van 2003, is het verschil tussen VO leerlingen van Nederlandse herkomst en leerlingen van niet-Nederlandse herkomst die niet islamitisch worden opgevoed, een stuk kleiner geworden, zij drinken in 2007 bijna evenveel (51% respectievelijk 47%).

Ook in het landelijke onderzoek is er een duidelijke samenhang tussen alcoholgebruik en etnische herkomst. Het percentage VO scholieren dat ooit in het leven alcohol heeft gedronken is het laagst onder de scholieren van Marokkaanse herkomst, gevolgd door Turkse scholieren en scholieren uit de overige niet-westerse landen. VO scholieren van Surinaamse, Antilliaans/Arubaanse en overig westerse afkomst verschillen niet van de Nederlandse scholieren. Ook het recent alcoholgebruik is het laagst onder VO scholieren van Marokkaanse herkomst, gevolgd door Turkse scholieren en scholieren uit de overige niet-westerse landen. In tegenstelling tot de lifetime-prevalentie hebben ook minder Surinaamse en Antilliaans/Arubaanse scholieren de afgelopen maand alcohol gedronken dan Nederlandse scholieren.

Samenvatting en conclusies

Dat roken, overmatig alcoholgebruik, drugsgebruik en gokken gezondheidsrisico's met zich meebrengen

is inmiddels breed gedragen (6). In internationaal onderzoek is berekend dat Nederlandse jongeren behoren tot de zwaarste drinkers van Europa (7). De gevolgen van het gebruik van genotmiddelen op jonge leeftijd kunnen ernstig zijn. We weten bijvoorbeeld uit onderzoek dat met name het jonge brein kwetsbaar is voor alcohol en dat alcoholgebruik de ontwikkeling van de hersenen bij jongeren kan verstoren (8).

Basisonderwijs

Uit dit onderzoek onder Haagse scholieren blijkt dat een aanzienlijk aantal leerlingen uit groep 7 en 8 van het basisonderwijs alcohol gebruikt, rookt en speelt op een gokkast. Ondanks dat het aantal leerlingen dat rookt of drinkt iets lijkt af te nemen ten opzichte van 2003, geeft nog altijd één op de elf BO leerlingen aan ooit te hebben gerookt en iets minder dan de helft ooit alcohol te hebben gedronken. Ongeveer een op de twaalf BO leerlingen geeft aan recent alcohol te hebben gebruikt. Alcohol wordt door BO leerlingen in de meeste gevallen thuis gedronken, of bij familie of vrienden. Drugsgebruik komt onder leerlingen van het Haagse basisonderwijs gelukkig nog steeds zelden voor. Ongeveer een kwart van de BO leerlingen heeft ooit geld in een gokkast of fruitautomaat gegooid. In Den Haag geven BO leerlingen in vergelijking met landelijke cijfers vaker aan ooit te hebben gerookt of alcohol te hebben gedronken. Cijfers over het recent rookgedrag of het recente gebruik van alcohol zijn vergelijkbaar.

Voortgezet onderwijs

Uit dit onderzoek blijkt dat het rookgedrag, alcoholgebruik, cannabisgebruik en gokgedrag van leerlingen uit het Haagse voortgezet onderwijs om aandacht blijft vragen. Meer dan een derde van de Haagse VO scholieren heeft ooit gerookt, en bijna één op de vijf leerlingen heeft recent gerookt. Meer dan driekwart van de VO scholieren in den Haag heeft ooit alcohol gedronken, iets minder dan de helft deed dit recent en vier op de tien VO leerlingen is wel eens dronken of aangeschoten. Alcoholgebruik komt nog steeds veel vaker voor onder scholieren die niet islamitisch worden opgevoed in vergelijking met scholieren die islamitisch worden opgevoed. Eén op de vijf VO leerlingen heeft ooit cannabis gebruikt, één op de tien heeft recent cannabis gebruikt. Iets minder dan de helft van de Haagse VO scholieren gokt wel eens. Harddrugs en paddo's worden gelukkig nog steeds weinig gebruikt door VO scholieren.

De Haagse cijfers voor VO leerlingen uit dit onderzoek zijn vergelijkbaar met de landelijke cijfers uit 2007. Uitzondering is het recent alcoholgebruik in Den Haag. Dit ligt landelijk iets hoger (45% versus 51%). Het hogere aandeel scholieren dat islamitisch wordt opgevoed in Den Haag is hier debet aan.

Trends en verschillen tussen jongens en meisjes in het Haagse voortgezet onderwijs

Het rookgedrag van VO scholieren bleef in Den Haag tussen 1996 en 1999 stabiel, tussen 1999 en 2003 is sprake van een daling. In 2007 daalt het aantal leerlingen dat ooit heeft gerookt verder, terwijl het aantal leerlingen dat recent heeft gerookt stabiel is met 2003. Ook landelijk is na een redelijk stabiel beeld in de periode 1988-1999, in 2003 voor het eerst een daling te zien in het ooit en recent roken. Het rookgedrag van jongens en meisjes is in 2007 vergelijkbaar.

Het alcoholgebruik onder VO leerlingen in Den Haag is tussen 1996 en 1999 gelijk gebleven en nam toe tussen 1999 en 2003. Tussen 2003 en 2007 lijkt weer sprake van een lichte daling in het ooit gebruik en een stabilisatie van het recent gebruik. Landelijk is het gebruik van alcohol in de afgelopen maand tussen 2003 en 2007 ook licht gedaald. Er zijn nauwelijks verschillen in het gebruik van alcohol tussen jongens en meisjes. In het gebruik van cannabis, overige drugs en in gokgedrag is weinig veranderd in het voortgezet onderwijs in Den Haag. In 2003 is het ooit gebruikt hebben van cannabis onder jongens gelijk gebleven, maar bij de meisjes is het gestegen ten opzichte van 1999 en 1996. In 2007 lijkt dit weer te stabiliseren. Landelijk

stabiliseert het cannabisgebruik bij meisjes ook in 2007, bij jongens neemt het iets af.

Beperkingen onderzoek

Dit onderzoek levert, ondanks een aantal beperkingen, waardevolle inzichten en signalen over het genotmiddelengebruik van Haagse scholieren. Een aantal beperkingen dat mogelijk invloed heeft op de resultaten van dit onderzoek en op de vergelijkbaarheid met landelijke gegevens of gegevens uit voorgaande onderzoeksjaren wordt hieronder genoemd.

- Medewerkers van de GGD hebben de scholen geselecteerd. Dit is niet op uniforme wijze gebeurd, wat van invloed kan zijn geweest op de representativiteit.
- De werving van scholen voor deelname aan het onderzoek verliep moeizaam. Diverse scholen gaven om verscheidene redenen aan niet te willen deelnemen. Bepaalde groepen scholieren kunnen hierdoor zijn onder- of oververtegenwoordigd in de onderzoekspopulatie. Door weging voor een aantal factoren is getracht de onderzoekspopulatie representatief te laten zijn voor de totale groep Haagse scholieren uit groep 7 en 8 van het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Het was echter niet mogelijk te wegen voor de factoren etnische achtergrond en religie.
- Een aantal basisscholen wilde niet deelnemen omdat genotmiddelengebruik 'op hun school geen rol speelde'. Als dit inderdaad het geval is, wordt het gebruik van genotmiddelen op de Haagse basisscholen op basis van dit onderzoek overschat.
- De non-respons kan selectief zijn, dat wil zeggen dat vooral leerlingen die veel gebruiken, absent waren. Dit leidt tot een onderschatting van de resultaten.
- De vragenlijsten zijn klassikaal afgenomen. In een klas kan een bepaalde houding heersen ten opzichte van genotmiddelengebruik, waardoor de resultaten beïnvloed kunnen worden.
- Gezien de aard van de vragen kunnen sociaal wenselijke antwoorden een rol spelen. Dit kan verschillen tussen culturen, sociaal-economische klassen en stad en platteland veroorzaken, en dus leiden tot vertekening van de resultaten.
- Het gokgedrag van leerlingen is vastgesteld met een vraag naar het spelen op een gokkast of fruitautomaat. Met deze vraag worden andere vormen van gokken, zoals het spelen van poker of gokken via internet, uitgesloten. Het is zeker niet ondenkbaar dat deze 'nieuwe' vormen van gokgedrag door leerlingen van het basisonderwijs en voortgezet onderwijs in toenemende mate worden beoefend.

Conclusies

Ondanks de stabilisatie of in sommige gevallen zelfs een lichte daling van het genotmiddelengebruik onder Haagse scholieren blijven de cijfers over het rookgedrag en het alcoholgebruik evident. Uit dit onderzoek blijkt opnieuw dat scholieren al op zeer jonge leeftijd beginnen met alcohol drinken en roken. Ook de cijfers over cannabisgebruik (in het voortgezet onderwijs) en het gokgedrag van Haagse scholieren zijn onmiskenbaar. Gelukkig is het gebruik van harddrugs en paddo's onder Haagse scholieren nog steeds laag.

De resultaten van onder andere dit onderzoek geven aanleiding voor continuering van preventief beleid. De Preventienota van het ministerie van VWS 'Kiezen voor Gezond Gedrag' onderschrijft dit op landelijk niveau (9). Preventie van roken en alcoholgebruik worden hierin expliciet genoemd als twee speerpunten van beleid. Ook op lokaal Haags niveau worden in zowel de nota Volksgezondheid 2007-2011: Natuurlijk Gezond! als in het intersectorale Alcoholpreventieprogramma 2008-2010 Natuurlijk: matig met alcohol! actiepunten beschreven die zich richten op de preventie van alcoholgebruik en roken bij de Haagse jeugd (10)(11). Met het oog op de jonge leeftijd waarop leerlingen beginnen met het gebruik van genotmiddelen is het aan te bevelen al op basis-schoolleeftijd te starten met preventieprogramma's. Om dezelfde reden is ook de betrokkenheid van ouders essentieel. Dat ouders een sterke invloed hebben op het toekomstige drinkgedrag van hun kind is al eerder door onderzoek aangetoond. Zo zou bijvoorbeeld het stellen door ouders van duidelijke en strenge regels over alcoholgebruik kunnen helpen bij het uitstellen van de leeftijd waarop kinderen alcohol gaan gebruiken (12).

Tot slot: traditioneel monitort de GGD het genotmiddelengebruik in het Haagse Uitgaansleven (13-16), en heeft de GGD recent met behulp van een gezondheidsenquête onder Haagse volwassenen en ouderen en een jeugdenquête onder de Haagse jeugd gegevens verzameld over genotmiddelengebruik. Deze enquêtegegevens worden momenteel geanalyseerd en zijn deze zomer beschikbaar.

Literatuur

- Middelkoop BJC, Fengler MRJM en Zwartendijk-Schatz MATW. Veel genot en wijsheid? Genotmiddelengebruik onder de Haagse schooljeugd (I). *Epidemiol Bul Grav* 1998; 33 nr. 2: 20-26.
- Fengler MRJM, Middelkoop BJC en Zwartendijk-Schatz MATW. Veel genot en wijsheid? Genotmiddelengebruik onder de Haagse schooljeugd (II). *Epidemiol Bul Grav* 1998; 33 nr. 3: 21-26.
- Berns MPH, Gelton AJM, Zwartendijk-Schatz MATW en Middelkoop BJC. Genotmiddelengebruik onder middelbare scholieren in Den Haag. *Epidemiol Bul* 2001; 36 nr. 3: 15-21.
- Berns MPH, Gelton AJM en Zwartendijk-Schatz MATW. Roken, alcohol- en drugsgebruik onder Haagse scholieren vanaf 10 jaar. *Epidemiol Bul* 2005; 40 nr. 2: 2-11.
- Monshouwer K, Verdurmen JEE, van Dorsseleer SAFM, Smit E, Gorter AF en Vollebergh WAM. Jeugd en riskant gedrag 2007. Kerngegevens uit het peilstationsonderzoek scholieren. Roken, drinken, drugsgebruik en gokken onder scholieren vanaf 10 jaar. Utrecht: Trimbos-instituut, 2008.
- Trimbos-instituut. National Drug Monitor, Jaarbericht 2007. Utrecht, 2008.
- Hibell B, Andersson B, Bjarnason T, Ahlström S, Balakireva O, Kokkevi A en Morgan M. The 2003 ESPAD Report. Alcohol and other drug use among student in 35 European Countries. CAN, Stockholm, Zeden, 2004.
- Tapert SE, Calwell L en Burk C. Alcohol and the adolescent brain: Human studies. *Alcohol Research and Health*, 2004; 28: 205-212.
- Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport. Kiezen voor gezond leven 2007-2010. Den Haag, december 2006.
- Gemeente Den Haag, Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn. Haagse nota Volksgezondheid 2007-2011 Natuurlijk: Gezond. Den Haag, december 2007.
- Gemeente Den Haag, Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn. Natuurlijk: matig met alcohol! Intersectoraal Alcoholpreventieprogramma 2008-2010. Uitvoeringsprogramma van de Haagse nota volksgezondheid 2007-2011. Den Haag, 2008.
- Van der Vorst H, Engels RCME, Meeus W, Dekovic en van Leeuwe J. The role of alcohol-specific socialization in adolescents' drinking behaviour. *Addiction* 2005; 100: 1464-1476.
- Gelder P van, Reinerie P en Burger I. Uitgaande jongeren en genotmiddelengebruik in den Haag (I). *Epidemiol Bul* 2003; 38 nr. 2: 2-13.
- Gelder P van, Reinerie P en Burger I. Uitgaande jongeren en genotmiddelengebruik in den Haag (II): gebruik in een sociale omgeving. *Epidemiol Bul* 2003; 38 nr. 3: 2-11.
- Gelder P van, Reinerie P, Smits M, Burger I en Hendriks VM. Alcohol- en druggebruik in het Haagse uitgaanscircuit: gegevens over 2003 en aanbevelingen voor preventie. *Epidemiol Bul* 2004; 39 nr. 4: 2-9.
- Grund JP, Reinerie P, Smits M en Albert G. Uitgaan en genotmiddelen in Den Haag: gegevens over 2006-2007 uit de panelstudie. *Epidemiol Bul* 2007; 42 nr. 4: 2-10.